

ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Марта Яцина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
martachaykivska@gmail.com

Відомо, що діти з аутизмом часто мають серйозні труднощі в комунікативних навичках та умінні взаємодіяти з навколишнім світом, що ускладнює їхню соціалізацію.

Розвиток мовленнєвої функції є важливою складовою для дітей з аутизмом, оскільки зазвичай вони намагаються впливати на інших немовленнєвими засобами, такими як крики, прояви агресії, намаганням потягти когось за руку, щоб досягти бажаного тощо. У таких ситуаціях інша людина стає не об'єктом комунікації, а знаряддям. Бувають випадки, коли аутична дитина може володіти вмінням говорити і навіть опанувати певні мовленнєві навички, але використання слів поза контекстом не є для неї ефективним у спілкуванні. Це може призвести до того, що дитина перестає вживати ці слова, оскільки не розуміє, чому вони використовуються.

Порушення комунікативних навичок у дітей з аутизмом виявляється як неповноцінним сприйманням вербальної інформації (схильність до слабкої або повної відсутності реакції на мовлення дорослого поряд з підвищеною чутливістю до немовленнєвих звуків, нездатність розуміти прості побутові інструкції та звернене мовлення), так і неможливістю адекватно формулювати мовленнєві висловлювання та взаємодіяти з оточуючими людьми відповідно до контексту.

Слід відзначити, що мовленнєві порушення у дітей з аутизмом проявляються неоднорідно і можуть варіюватися в залежності від глибини ураження та ступеня відхилення психічного розвитку дитини.

Незалежно від рівня розвитку мовлення, при аутизмі основним викликом залишається здатність використовувати мовлення для спілкування.

Дитину з аутизмом можна навчити виражати свої бажання та почуття, а також будувати взаємини як з рідними, так і з іншими людьми, за допомогою спеціальних методик, що успішно використовуються у країнах Західної Європи, Північної Америки, зокрема у США, протягом більш як 30 років. Одним із таких методів є система альтернативної комунікації, яка базується на невербальних способах спілкування.

Альтернативна і додаткова комунікація (Alternative and Augmentative Communication, AAC) визначається Міжнародною спільнотою з альтернативної та додаткової комунікації як набір інструментів і стратегій, які допомагають людині здійснювати щоденні завдання спілкування. Комунікація може проявлятися у різних формах: мовленням, поглядом, текстом, виразом обличчя, дотиком, рухами тіла та жестами, символами, малюнками, використанням пристроїв для генерації мовлення і т. д.

Серед найбільш поширених і використовуваних систем допоміжної альтернативної комунікації є такі: Makaton (жестово-символьна система комунікації), система обміну картинками (Picture Exchange Communication System – PECS), TEACCH (система структурованого навчання), комунікативні дошки та ін.

Комунікативна система обміну картинками (Picture Exchange Communication System – PECS) – є одним з найпопулярніших засобів, який використовується для людей з розладами аутистичного спектру, у яких відсутня мовленнєва комунікація. Ця система не потребує складних або дорогих матеріалів, оскільки використовуються прості друковані символні, фотографічні або мальовані картки. Використання PECS стимулює дитину не тільки до комунікації з допомогою карток, а й до виникнення спонтанної мови.

Комунікативні дошки представляють собою набори візуальних зображень, таких як фотографії, символи, слова або фрази,

організованих за темами. Ці дошки можуть мати різні розміри та формати, а також різний лексичний склад, залежно від сфери застосування. Символи на дошці розташовуються так, щоб стимулювати дитину до спілкування та сприяти розвитку функціональної комунікації.

Система Макатон – це методика, що сприяє розвитку комунікації та полягає в одночасному використанні жестів та символів. Вона призначена для людей з труднощами в комунікації (діти з ДЦП, розладами спектру аутизму, генетичними синдромами, множинними порушеннями). Програма сприяє навчанню дітей налагоджувати контакт з дорослими та однолітками, слухати та розуміти оточуючих, вміти повідомляти про свої потреби та бажання. Жестикуляція здійснює стимуляцію мовних зон мозку, що сприяє розвитку артикуляційного апарату дитини. У результаті з'являється форма комунікації у житті дитини, що сприяє соціальному розвитку та запобігає проявам поведінкових порушень.

Варто також згадати ще одну систему альтернативної комунікації, яка ґрунтується на підходах структурованого навчання – TEACCH (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children). Основними складовими структурованого навчання є організація навчального середовища, встановлення розкладу та порядку денного режиму, а також індивідуальне планування роботи. Ці елементи допомагають створити передбачуване навчальне середовище та використовувати сильні сторони учнів з РАС, зокрема їхню схильність до систематизації та наданні переваги візуальним стимулам. Використання різноманітних засобів візуальної підтримки, таких як плакати, схеми, малюнки, фотографії, таблиці, символи та писемне мовлення, є ефективним способом допомогти учням з аутизмом орієнтуватися в просторі та часі, знизити тривожність та підвищити рівень самостійності. Візуальні розклади швидко допомагають їм

зрозуміти, куди йти, коли йти та що робити потім, що сприяє заспокоєнню та організації думок.

Учений Д. Шульженко зазначає, що врахування фахівцем тривожності, реактивності, негативізму, занурення та відмови від спілкування з іншими людьми, які є особливостями аутичних дітей, допоможе правильно підібрати засоби альтернативної і додаткової комунікації, спираючись на результати комплексної діагностики. Важливо підкреслити, що вибір цих засобів повинен бути індивідуалізованим, враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей.

Альтернативна комунікація може використовуватися як повна заміна вербальної мови або як доповнення до неї. Основною перевагою цієї системи є можливість комбінувати та поєднувати різні засоби та форми спілкування, такі як міміка, жести, піктограми та слова. Завдяки альтернативній комунікації стимулюється інтерес дітей до навчання, спостерігається розвиток їхніх здібностей до спілкування, полегшується процес оволодіння мовленням, що відкриває можливості для адаптації в соціумі.

Таким чином, вивчення і покращення існуючих або розробка нових методів і засобів альтернативної та допоміжної комунікації стає дуже актуальним завданням.

Список використаних джерел:

1. Козир Є. С. Альтернативні та допоміжні засоби комунікації як ефективний метод розвитку соціальної взаємодії дітей з розладами аутистичного спектру. *Магістерські студії. Альманах*. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 194–197.
2. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ : Фенікс, 2010. 320 с.
3. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Альтернативна і додаткова комунікація. Допоміжні технології: можливості для розвитку та спілкування : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2012. 32 с.
4. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. Київ, 2009. 385 с.